

Anna Dąbrowska, Tomasz Dąbrowski

Wyższa Szkoła Biznesu im. bp. Jana Chrapka w Radomiu

ROZDZIAŁ IX

Sytuacja prawna spółdzielni w Polsce I połowy XXI wieku

Wprowadzenie

Spółdzielczość jest ruchem społeczno-gospodarczym o zasięgu globalnym. Początki ruchu spółdzielczego sięgają końca XVIII i pierwszej połowy XIX wieku i pozostają w związku z burzliwym rozwojem gospodarki kapitalistycznej oraz z jej konsekwencjami społecznymi. Organizowane w tym okresie spółdzielnie zrzeszały ludność dla samoobrony przed wyzyskiem kapitalistycznym¹. Ruch spółdzielczy kształtował się pod wpływem takich idei, jak wolność, solidarność międzyludzka, humanizm, został także wzbogacony przez myśl chrześcijańską i społeczną. Idea spółdzielcza rozprzestrzeniała się także w innych częściach świata. Tworzone początkowo organizacje miały charakter zrzeszeń wzajemnej pomocy (ang. *friendly societies*)².

Rzeczony rozwój spółdzielczości datuje się od czasów założenia spółdzielni w mieście Rochdale koło Manchesteru w Anglii w 1844 roku. Spółdzielnia nosiła nazwę „Roczdelskie Stowarzyszenie Sprawiedliwych Pionierów”, a założycielami jej byli tkacze angielscy. Jesienią 1843 roku w Rochdale zrodził się pomysł, aby dla poprawy warunków robotników zorganizować sklep spółdzielczy. Pierwsi członkowie założyciele spółdzielni gromadzili fundusz udziałowy przez niemal rok, zbierając

¹ R. Bierzanek, *Prawo spółdzielcze w zarysie*, Warszawa 1989, s. 7.

² L. Stecki, *Prawo spółdzielcze*, Warszawa 1979, s. 14.

po 2 pensy tygodniowo od każdego. Kiedy każdy z 28 członków wpłacił po funcie, dnia 24 października 1844 roku został zarejestrowany statut stowarzyszenia. Po zarejestrowaniu statutu uruchomiono pierwszy sklep przy ulicy Żabi Zaułek. W pierwszych miesiącach działalności sklepu sprzedawano tylko 4 artykuły: mąkę, owsiankę, cukier i masło³.

Zasady, na których tkacze oparli działalność spółdzielni jako organizacji samopomocy, stały się wzorem dla innych spółdzielni i są do dzisiaj uważane za podstawy ruchu spółdzielczego⁴. Polemizując z tym poglądem, Adam Piechowski stwierdził, iż w roku 1816 ks. Stanisław Staszic powołał Hrubieszowskie Towarzystwo Rolnicze Wspólnego Ratowania w Nieszczęściach. Zdaniem tego autora, kolebką spółdzielczości nie jest Anglia, ale ziemie naszego kraju, gdyż powołanie przez Stanisława Staszica Hrubieszowskie Towarzystwo Rolnicze Wspólnego Ratowania powstało 30 lat przed Roczdelskim Stowarzyszeniem Sprawiedliwych Pionierów, uważanym przez doktrynę za pierwszą spółdzielnię na świecie⁵.

Obecnie w naszym kraju ruch spółdzielczy jest zorganizowany trójstopniowo. Najniżej w tej trójstopniowej „piramidzie” funkcjonują spółdzielnie szczebla podstawowego. Następnie są związki rewizyjne, a na samym wierzchołku „piramidy” znalazła się Krajowa Rada Spółdzielcza jako naczelny organ samorządu spółdzielczego.

Na dzień 15 marca 2013 roku w Polsce czynnie działa 9 314 spółdzielni. Zrzeszają one ponad 8 milionów członków i zatrudniają około 40 tysięcy pracowników. Aktualnie w naszym kraju wyróżniamy 15 branż spółdzielczych. Są to: spółdzielczość spożywców „Społem”, gminne spółdzielnie „Samopomoc Chłopska”, spółdzielnie mleczarskie, spółdzielnie ogrodniczo-pszczelarskie, rolnicze spółdzielnie produkcyjne, spółdzielnie kółek rolniczych, banki spółdzielcze, spółdzielnie

³ Zob. H. Landesberg, *Spółdzielczość*, Warszawa 1963, s. 10-12; S. Thugutt, *Spółdzielczość. Zarys ideologii*, Hanower 1946, s. 26-34.

⁴ J. Birchall, *Co-op the people's business*, Manchester 1994, s. 49-65. Warto również zwrócić uwagę na doskonały rozdział trzeci, w którym autor opisał historię powstania spółdzielni w Rochdale, s. 34-48. Zob. również D. Magnal, *The Pioneers Round*, Manchester 1990, s. 1-34; D. Mierzwa, *W poszukiwaniu nowego modelu spółdzielczości rolniczej*, Wrocław 2005, s. 32.

⁵ A. Piechowski, *Historyczny kontekst uchwalenia ustawy z 29 października 1920*, [w:] *90 lat prawa spółdzielczego*, „Biuletyn Instytutu Stefczyka”, 2010, nr 5, s. 6-20.

mieszkaniowe, spółdzielnie pracy i usług oraz budowlane, spółdzielnie inwalidów i niewidomych, spółdzielnie rękodzieła artystycznego „Cepe-lia”, spółdzielnie rzemiosła, spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe, spółdzielnie socjalne, spółdzielcze grupy producentów rolnych⁶.

Aktem prawnym w Polsce regulującym funkcjonowanie spółdzielni jest ustawa z dnia 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze⁷. Należy pamiętać, iż prawne uregulowania niektórych branż spółdzielczych ustawodawca unormował w osobnych aktach prawnych⁸.

Definicja spółdzielni

Polskie ustawodawstwo spółdzielcze, począwszy od ustawy o spółdzielniach z dnia 29 października 1920 r.⁹ poprzez ustawę z dnia 17 lutego 1961 r. o spółdzielniach i ich związkach¹⁰, aż do unormowania aktualnie obowiązującego, czyli ustawy Prawo spółdzielcze, w pierwszym artykule każdej ustawy, podaje legalną definicję spółdzielni. W myśl tego przepisu „spółdzielnia jest dobrowolnym zrzeszeniem nieograniczonej liczby osób, o zmiennym składzie osobowym i zmiennym funduszu udziałowym, które w interesie swoich członków prowadzi wspólną działalność gospodarczą”. Zgodnie z paragrafem 2 artykułu pierwszego, „spółdzielnia może prowadzić działalność społeczną i oświatowo-kulturalną na rzecz swoich członków i ich środowiska”.

W definicji tej ustawodawca starał się odzwierciedlić istotę spółdzielni w nawiązaniu do tzw. kluczowych zasad roczdelskich, stanowiących podstawy ruchu spółdzielczego¹¹.

⁶ Dane uzyskane z oficjalnej strony internetowej Krajowej Rady Spółdzielczej, <http://www.krs.org.pl> [dostęp 15.03.2013].

⁷ Tekst jedn.: Dz. U. z 2003 r. Nr 188, poz. 1848 z późn. zm. Dalej cyt. jako PrSpółdz

⁸ Ustawa z dnia 7 grudnia 2000 r. o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających (Dz. U. z 2000 r. Nr 119, poz. 1252 z późn. zm.); ustawa z dnia 15 grudnia 2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych (Dz. U. z 2003 r. Nr 119, poz. 1116 z późn. zm.); ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych (Dz. U. z 2006 r. Nr 94, poz. 651 z późn. zm.), ustawa z dnia 22 lipca 2006 r. o spółdzielni europejskiej (Dz. U. z 2006 r. Nr 149, poz. 1077 z późn. zm.); ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych (Dz. U. z 2012 r. poz. 855 z późn. zm.).

⁹ Tekst jedn.: Dz. U. z 1950 r. Nr 25, poz. 232 z późn. zm.

¹⁰ Dz. U. z 1961 r. Nr 12, poz. 61.

¹¹ H. Cioch, *Prawo spółdzielcze*, Warszawa 2011, s. 47.

Obecnie obowiązujący katalog zasad prawa spółdzielczego został przyjęty na XXXI Kongresie Międzynarodowego Związku Spółdzielczego, który odbył się w Manchesterze w 1995 roku. Na tym kongresie została też przyjęta „Deklaracja spółdzielczej tożsamości Międzynarodowego Związku Spółdzielczego”, która precyzuje definicję spółdzielni oraz określa wartości i zasady spółdzielcze¹². Zasady te są następujące:

- zasada dobrowolnego i otwartego członkostwa;
- zasada demokratycznej kontroli członkowskiej;
- zasada ekonomicznego uczestnictwa członków;
- zasada autonomii i niezależności;
- zasada oświaty i szkolenia;
- zasada współpracy między spółdzielniami;
- zasada troski o lokalną społeczność¹³.

Należy podkreślić, iż obowiązująca w prawie polskim definicja spółdzielni zasadniczo odbiega od pojęcia spółdzielni przyjętego przez Międzynarodowy Kongres Spółdzielczy w 1995 roku w Manchesterze, na którym uznano, że „spółdzielnia jest autonomicznym zrzeszeniem osób, które zjednoczyły się dobrowolnie celem zaspokojenia aspiracji i potrzeb ekonomicznych, kulturalnych i socjalnych poprzez założenie wspólnego demokratycznie zarządzającego przedsiębiorstwa”. Wobec powyższego, wypada zgłosić postulat *de lege ferenda* zmiany art. 1 Prawa spółdzielczego i dostosowania go do wymogów przyjętych przez Międzynarodowy Kongres Spółdzielczy. Autorzy rozdziału uważają również, że legalna definicja spółdzielni powinna zawierać obligatoryjne unormowania dotyczące prowadzenia działalności niegospodarczej (kulturalnej, oświatowej), a nie, jak jest teraz, fakultatywnie. Obecnie obowiązujące w tym zakresie uregulowanie autorzy uznają za błędne i hamujące rozwój kulturalny i oświatowy członków spółdzielni.

¹² P. Zakrzewski, *Zasady Międzynarodowego Związku Spółdzielczego*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2005, zesz. 1, s. 281 i nast.

¹³ Omówienia zasad spółdzielczych dokonał J. Birchall, *A 'Member-Owned Business' Approach to the Classification of Co-operatives and Mutuals*, „Journal of Co-operative Studies” 2011, Vol. 44, No. 3, s. 4-15.

Zakładanie spółdzielni i jej rejestracja

Żadna jednostka organizacyjna nie zjawiała się w świecie prawnym nagle i niespodziewanie, bez podjęcia uprzednio działalności przygotowawczej, zmierzającej do utworzenia tej jednostki. Przepisy prawa określają, mniej lub bardziej dokładnie i zależnie od rodzaju organizacji, różne zdarzenia, następujące kolejno w toku jej powstawania¹⁴. Dlatego też przepisy art. 6-14 PrSpółdz zawierają regulacje dotyczące zakładania spółdzielni oraz zmian jej statutu.

Utworzenie spółdzielni jest zespołem czynności faktycznych i prawnych, zmierzających do wpisania jej do rejestru spółdzielni. Powinno więc dojść do: wyłonienia grupy zamierzającej utworzyć spółdzielnię, uchwalenia statutu spółdzielni, potwierdzenia przyjęcia statutu, dokonania wyboru tych organów spółdzielni, których wybór – zgodnie ze statutem – należy do kompetencji walnego zgromadzenia lub dokonania wyboru komisji organizacyjnej oraz wpisania spółdzielni do rejestru przedsiębiorców Krajowego Rejestru Sądowego (KRS)¹⁵.

Spółdzielnia jest zrzeszeniem osób, może ją zatem założyć pewna grupa osób, zwanych założycielami. W spółdzielniach, w których założycielami są osoby fizyczne, powinno być ich co najmniej 10, natomiast jeżeli założycielami są osoby prawne to powinno ich być co najmniej 3, zgodnie z rzymską zasadą *tres faciunt collegium*. W spółdzielniach produkcji rolnej liczba założycieli w przypadku osób fizycznych nie może być mniejsza niż 5 (art. 6 §2 PrSpółdz). Jest to przepis bezwzględnie obowiązujący. Liczba założycieli spółdzielni, której członkami mogą być zarówno osoby fizyczne, jak i osoby prawne, nie może być mniejsza od 10¹⁶. Kolejną czynność przy zakładaniu spółdzielni, to zwołanie przez założycieli zebrania założycielskiego, podczas którego powinni jednomyślnie uchwalić statut¹⁷. Statut powinien być sporządzony na piśmie. Statut musi być nie tylko uchwalony, ale też przyjęty i fakt ten

¹⁴ S. Grzybowski, *Sytuacje prawne w toku tworzenia spółdzielni oraz odpowiedzialność jej założycieli*, „Spółdzielczy Kwartalnik Naukowy” 1987, nr 2, s. 23-24.

¹⁵ A. Kidyba, *Prawo handlowe*, Warszawa 2009, s. 580.

¹⁶ Uchwała SN z dnia 17 stycznia 1991 r., sygn. III CZP 77/90, OSNC 1991, nr 5-6, poz. 69.

¹⁷ Zmiana statutu w całości lub części w toku działalności spółdzielni wymaga kwalifikowanej większości 2/3 głosów podjętych jednak przez walne zgromadzenie, zgodnie z art. 12 a §1 i art. 38 §1 pkt. 10 PrSpółdz (nie obowiązuje tu łacińska reguła *quo tan git, debet ab omnibus approbari*).

potwierdza złożenie podpisów przez założycieli spółdzielni¹⁸. Kolejną czynnością związaną z procesem tworzenia spółdzielni jest powołanie organów spółdzielni, których wybór w myśl przyjętego statutu należy do kompetencji walnego zgromadzenia lub komisji organizacyjnej w składzie co najmniej trójosobowym. Zazwyczaj nowo organizowane spółdzielnie nie przewidują większej liczby członków, przynajmniej na początku swojej działalności, nie istnieje więc potrzeba zastąpienia walnego zgromadzenia przez zebranie przedstawicieli i tworzenia grupowych zebrań członkowskich. Organy spółdzielni składają się najczęściej z walnego zgromadzenia, rady nadzorczej i zarządu. W takim układzie rada nadzorcza jest wybierana przez walne zgromadzenie. Zarząd spółdzielni natomiast, w zależności od postanowień statutu, może być wybierany przez walne zgromadzenie lub przez radę nadzorczą. Jeżeli według statutu zarząd ma być wybrany przez walne zgromadzenie, to na tym etapie organizacyjnym wybierają go założyciele spółdzielni, w przeciwnym razie zarząd powinien być wybrany przez radę nadzorczą¹⁹. Wniosek o zarejestrowanie spółdzielni będzie składać i podpisywać wybrany zarząd spółdzielni i on też będzie ponosić odpowiedzialność za czynności dokonane przed i po zarejestrowaniu spółdzielni. Ostatnią czynnością związaną z procesem tworzenia spółdzielni jest wpisanie spółdzielni do rejestru przedsiębiorców KRS. Wpis spółdzielni do KRS ma charakter obligatoryjny i jednocześnie konstytutywny. Wniosek o wpis do rejestru powinien być złożony nie później niż w terminie 7 dni od dnia zdarzenia uzasadniającego dokonanie wpisu, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej, np. art. 12 a §2, art. 110 PrSpółdz. Spółdzielnia składając wniosek do sądu rejestrowego, uiszcza bez wezwania opłatę sądową²⁰. Spółdzielnia przed wpisaniem do rejestru znajduje się w sytuacji *in statu nascendi*, nie posiada osobowości prawnej. Z chwilą wpisania do KRS spółdzielnia nabywa osobowość prawną, a jej założyciele stają się *ex lege* członkami spółdzielni. Wynika to *expressis verbis* z art. 11 PrSpółdz. Wpis do rejestru następuje na podstawie postanowienia sądu rejonowego o wpisaniu spółdzielni do KRS. Postanowienie takie staje

¹⁸ A. Kidyba, op. cit., s. 582.

¹⁹ W. Jastrzębski, *Prawo spółdzielcze. Zarys wykładu*, Warszawa 1986, s. 27-28.

²⁰ Zob. art. 52-64 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz. U. 2010 r. Nr 90, poz. 594 z późn. zm.).

się skuteczne z chwilą jego uprawomocnienia się. Dopiero wtedy dokonywany jest wpis spółdzielni do KRS²¹.

Członkostwo w spółdzielni

Członkostwo w spółdzielni oparte jest na zasadzie dobrowolności. Istnieje pełna swoboda co do wstępowania do określonej spółdzielni. To, że spółdzielnia ma cechy zrzeszenia, oznacza zarazem, że członkostwo w niej powinno być powszechnie dostępne i to bez jakichkolwiek ograniczeń natury socjalnej, politycznej, rasowej czy wyznaniowej. Nie bez powodu mówi się o istnieniu „zasady otwartych drzwi” dla każdego zainteresowanego działalnością spółdzielni. Jakiegokolwiek ograniczenia liczby członków muszą być uzasadnione obiektywnymi racjami organizacyjnymi czy gospodarczymi²². Istota członkostwa spółdzielni polega na dobrowolnym i świadomym współdziałaniu dla osiągnięcia zespołowych korzyści, samorządowym podejmowaniu decyzji i kontroli zespołowej odpowiedzialności. Te wszystkie elementy tworzą tzw. świadomość spółdzielczą, bez której nie ma autentycznej spółdzielni²³. Są to istotne cechy socjologiczne spółdzielni.

Zagadnienie członkostwa w spółdzielni uregulowane zostało w przepisach art. 15-34 PrSpółdz. Członkostwo jest pojęciem prawnym. Jest ono używane w dwóch znaczeniach:

- członkostwo jest prawem osobistym niezbywalnym. Prawo do członkostwa wynika ze stosunku do spółdzielni. Ma ono charakter względny, przysługuje tylko w stosunku do spółdzielni. Jest to prawo podmiotowe, które jako kategoria zbiorcza obejmuje wiele ustawowych i statutowych uprawnień²⁴;
- przez członkostwo rozumie się więź prawną łączącą członka z organizacją, do której należy. Członkostwo więc jest sumą praw i obowiązków przynależnych członkowi i wynikających z nawiązanego stosunku prawnego.

²¹ H. Cioch, *Zarys prawa spółdzielczego*, Warszawa 2007, s. 22.

²² L. Stecki, *Prawo spółdzielcze*, Warszawa 1979, s. 42.

²³ K. Boczar, *Spółdzielczość. Problematyka społeczna i ekonomiczna*, Warszawa 1986, s. 223.

²⁴ P. Zakrzewski, *Majątek spółdzielni*, Warszawa 2003, s. 155.

Przepis art. 15 §2 i 4 PrSpółdz postanawia, że członkami spółdzielni mogą być osoby fizyczne i osoby prawne²⁵. Jak wynika z art. 15 §2 PrSpółdz, członkiem spółdzielni może być każda osoba fizyczna o pełnej zdolności do czynności prawnych, która odpowiada wymogom określonym w statucie. Natomiast zgodnie z art. 15 §4 PrSpółdz, członkami spółdzielni mogą być również osoby prawne, o ile statut nie stanowi inaczej. Ustawa Prawo spółdzielcze uzależnia członkostwo osób fizycznych od posiadania dwojakiego rodzaju kwalifikacji. Po pierwsze, członkiem spółdzielni może być każda osoba fizyczna mająca pełną zdolność do czynności prawnych. Statut może przewidywać członkostwo osób o ograniczonej zdolności do czynności prawnych lub nie mających takiej zdolności. Po drugie, członkiem spółdzielni może być tylko taka osoba, która odpowiada wymogom określonym w statucie²⁶. Należy zauważyć, iż istnieją dwie kategorie członków spółdzielni:

- członkowie założyciele, którzy uzyskują członkostwo *ex lege* z chwilą zarejestrowania spółdzielni – art. 17 §1 PrSpółdz;
- członkowie przystępujący do spółdzielni, którzy po złożeniu deklaracji członkowskiej oraz podjęciu przez właściwy organ spółdzielni decyzji o przyjęciu stają się członkami spółdzielni – art. 17 §2 PrSpółdz.

Warto podkreślić, że nabycie członkostwa w spółdzielni przez przystępującego do niej po jej zarejestrowaniu członka następuje w drodze uchwały uprawnionego w myśl postanowień statutu organu spółdzielni.

Ta ustawowa konstrukcja nabycia członkostwa przez przystąpienie do istniejącej spółdzielni została w nauce prawa cywilnego niemal powszechnie zakwalifikowana jako umowa o członkostwo, zawierana przez złożenie oferty (deklaracja członkowska) i jej przyjęcie (uchwała

²⁵ Należy pamiętać, iż zgodnie z wyrokiem SA w Białymstoku z dnia 13 czerwca 1996 r., sygn. I ACr 137/96, OSA nr 11-12, poz. 61, spółdzielnia jako organ samodzielny i samorządny – ma prawo przyjąć osobę ubiegającą się o członkostwo, ale nie ma takiego obowiązku.

²⁶ K. Pietrzykowski, *Powstanie i ustanie członkostwa w spółdzielni*, Warszawa 1990, s. 25-26.

uprawnionego organu)²⁷. Taka konstrukcja jest zasadna, gdyż zgodne akty obu stron są oświadczeniami woli, świadomie zmierzającymi do powstania stosunku prawnego członkostwa²⁸.

Należy wskazać, że w konstrukcji umowy o członkostwo doniosłe znaczenie mają kwestie: deklaracji członkowskiej i terminu przyjęcia na członka. Deklaracja członkowska jest sformalizowaną postacią oświadczenia woli osoby ubiegającej się o uzyskanie członkostwa²⁹. Wymogi ustawowe obligują, aby deklaracja członkowska była złożona w formie pisemnej pod rygorem nieważności (art. 16 §1 PrSpółdz)³⁰. Ponadto ustawa wymaga, aby poza imieniem, nazwiskiem (nazwą osoby prawnej) oraz miejscem zamieszkania (siedzibą) została podana liczba zadeklarowanych udziałów. Osoba składająca deklarację członkowską powinna ją podpisać.

W myśl wykładni art. 17 §2 PrSpółdz przyjęcie na członka powinno być na deklaracji stwierdzone podpisami dwóch członków zarządu spółdzielni lub osób do tego upoważnionych, z podaniem daty uchwały o przyjęciu. Ten przepis wyraźnie stwierdza, że złożenie na deklaracji podpisów przez członków zarządu spółdzielni ma jedynie charakter

²⁷ K. Pietrzykowski, op. cit., s. 103; Podobnie B. Błażejczak, *Lokatorskie prawo do spółdzielczego lokalu mieszkalnego*, Poznań 1979, s. 41, który, z jednej strony uważa, że stosunek członkostwa powstaje w drodze umowy cywilnoprawnej, zawieranej przez złożenie oferty i jej przyjęcie, ale z drugiej strony przyjmuje, że w sytuacji przystąpienia do spółdzielni należy traktować jej statut jako zaproszenie do rokowań. Przeciwno koncepcji umownej wypowiedział się A. Stelmachowski, *Komentarz do orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 25 lipca 1961 r., III PRN 25/68*, „Przegląd Spółdzielczego Instytutu Badawczego” 1961, nr 1, s. 17. Akceptując teorię umowną, wysuwano w literaturze jednak także inne konstrukcje umowy o członkostwo. W. Chrzanowski, *Kształtowanie się praw cywilnych członków spółdzielni budownictwa mieszkaniowego*, „Spółdzielczy Kwartalnik Naukowy” 1971, nr 1, s. 51 i nast., uznał, że ofertę skierowaną *ad incertam personam* stanowi statut spółdzielni, zaś osoba przystępująca do spółdzielni przyjmuje skierowaną doń ofertę przez złożenie deklaracji. W tym przypadku dochodzi jednak do skutku umowa przedwstępna, zobowiązująca do zawarcia umowy, na podstawie której powstanie stosunek członkostwa.

²⁸ A. Jedliński, *Członkostwo w spółdzielczej kasie oszczędnościowo-kredytowej*, Warszawa 2002, s. 106.

²⁹ R. Dzięczek, *Spółdzielnie mieszkaniowe. Komentarz. Wzory pozwów i wniosków sądowych*, Warszawa 2009, s. 48.

³⁰ Zgodnie z wyrokiem SN z dnia 12 lutego 2003 r., sygn. I CNK 4/01, LexPolonica nr 375435, członkostwo w spółdzielni powstaje w dniu przyjęcia w poczet członków na podstawie złożonej deklaracji.

potwierdzenia dokumentem faktu i daty uprzedniego złożenia oświadczenia woli w przedmiocie przyjęcia przez organ spółdzielni³¹.

Przyjęcie na członka powinno być stwierdzone na deklaracji członkowskiej z podaniem daty uchwały o przyjęciu. O przyjęciu do spółdzielni członek powinien być zawiadomiony na piśmie w ciągu dwóch tygodni. Zawiadomienie należy do obowiązków zarządu jako reprezentanta spółdzielni, niezależnie od tego, który organ spółdzielni jest właściwy do podejmowania uchwał w sprawie przyjmowania członków. Jednocześnie nowo przyjęty członek powinien być wpisany do rejestru członków (art. 30 PrSpółdz). W rejestrze tym wpisuje się: imię i nazwisko członka oraz jego miejsce zamieszkania (w przypadku osób prawnych ich nazwę i siedzibę), wysokość zadeklarowanych udziałów i datę przyjęcia w poczet członków³².

Decyzję odmawiającą przyjęcia danej osoby na członka spółdzielni podejmuje w formie uchwały organ, który jest właściwy do przyjmowania członków. Odmowa przyjęcia w poczet członków spółdzielni powinna zawierać uzasadnienie.

Członkostwo spółdzielni jest prawem niemajątkowym i niezbywalnym. Jest to prawo o charakterze osobistym. Prawa organizacyjne członka wynikające ze stosunku członkostwa są ściśle związane z osobą członka, nie przechodzą na spadkobierców i nie mogą być przenoszone w inny sposób na osoby trzecie³³. Prawa organizacyjne to te, które wynikają wprost z członkostwa, a więc powstają niejako *ex lege* wraz z członkostwem, są jednakowe dla wszystkich członków, a ich podstawę stanowi albo bezpośrednio ustawa, albo statut³⁴.

Zasada równości w prawie spółdzielczym wyraża się w art. 18 §1 PrSpółdz. Prawa i obowiązki wynikające z członkostwa w spółdzielni są dla wszystkich równe³⁵. Oprócz praw członek spółdzielni posiada

³¹ A. Jedliński, op. cit., s. 106-107.

³² W. Jastrzębski, *Prawo spółdzielcze...*, s. 40.

³³ K. Krzekotowska, *Prawo spółdzielcze. Komentarz*, Bielsko-Biała 2003, s. 25.

³⁴ J. Ignatowicz, *System ochrony praw członków spółdzielni*, „Spółdzielczy Kwartalnik Naukowy” 1987, nr 2, s. 37.

³⁵ Por. P. Zakrzewski, *Zasada równości w prawie spółdzielczym*, „Studia Prawnicze KUL” 2008, nr 2, s. 72-73.

również obowiązki. Ustawowy zakres obowiązków członka spółdzielni określony został w art. 18 §5 i 6 PrSpółdz.

Ustanie stosunku członkostwa (utrata członkostwa) uregulowane jest w przepisach art. 22-25 PrSpółdz.

Organy i organizacja spółdzielni

Każda spółdzielnia, bez względu na jej typ i rodzaj, powinna posiadać ściśle określoną strukturę organizacyjną, która umożliwi realizację zadań ustawowych i statutowych. Obowiązek posiadania własnych organów zapewniających sprawne zarządzanie majątkiem spółdzielni wynika z faktu, że spółdzielnia wyposażona jest w przymiot osobowości prawnej. W konsekwencji zatem, jak i inne osoby prawne, zgodnie z brzmieniem przepisu art. 38 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny³⁶, „działa przez swoje organy w sposób przewidziany w ustawie i w opartym na niej statucie”.

Dla spółdzielni właściwą i obowiązującą ustawą, która reguluje pracę jej organów i wskazuje na sposób ich działania, jest ustawa Prawo spółdzielcze z dnia 16 września 1982 roku. Bezpośrednio wynika z art. 35 §1 PrSpółdz zasada trójpodziału ustawowych organów spółdzielni. W świetle tego przepisu organami spółdzielni są:

- walne zgromadzenie, które w warunkach określonych przez statut może być zastąpione przez zebranie przedstawicieli;
- rada nadzorcza;
- zarząd.

Pamiętać trzeba, iż w niektórych spółdzielniach mogą występować odstępstwa od zasady trójpodziału. Przykładowo w spółdzielniach, w których walne zgromadzenie jest zastąpione przez zebranie przedstawicieli, występują dodatkowo, jako czwarty obligatoryjny organ, zebrania grup członkowskich – art. 35 §1 pkt 4 PrSpółdz i art. 56 PrSpółdz.

Poza organami ustawowymi statuty mogą przewidywać powołanie innych organów spółdzielni, składających się wyłącznie z członków spółdzielni. Są to tzw. fakultatywne organy spółdzielni. Postanowienia

³⁶ Dz. U. z 1964 r. Nr 16, poz. 93 z późn. zm.

statutu powinny określać zakres uprawnień tych organów oraz zasady wyboru i odwoływania ich członków (art. 35 §3 PrSpółdz)³⁷.

Walne zgromadzenie spółdzielni jest organem o najważniejszych kompetencjach, który ustawa Prawo spółdzielcze w art. 36 §1 określa jako „organ najwyższy”. Ten ustawowy przymiot, niekwestionowany zresztą ani w orzecznictwie sądowym, ani w literaturze naukowej, ani też w praktyce spółdzielczej, walne zgromadzenie zawdzięcza dwóm względom. Po pierwsze temu, że do jego wyłącznej właściwości z mocy ustawy należą wszystkie najistotniejsze sprawy spółdzielni i jej członków. Po drugie zaś, że stanowi ono organ, w którym realizuje się najpełniej zasada wewnątrzspółdzielczej demokracji bezpośredniej. Oznacza to, że każdy członek ma prawo brać udział w walnym zgromadzeniu osobiście, zabierać głos i głosować we wszystkich sprawach należących do zakresu działania walnego zgromadzenia. Należy pamiętać, iż każdy członek ma jeden głos, bez względu na ilość posiadanych udziałów. Statut spółdzielni, której członkami mogą być wyłącznie osoby prawne, może określać inną zasadę ustalania liczby głosów przysługujących członkom – art. 36 §2 PrSpółdz. Walne zgromadzenie spółdzielni jest naczelnym organem spółdzielni, któremu zarówno rada, jak i zarząd są podporządkowane. Organ ten nie jest powoływany uchwałą lub decyzją żadnego innego organu danej osoby prawnej, lecz istnieje już z mocy przepisu ustawy Prawo spółdzielcze.

W miarę wzrostu liczebności członków spółdzielni, demokracja bezpośrednia (którą najpełniej realizuje walne zgromadzenie) zostaje zastąpiona przez demokrację pośrednią. Decydują tu przyczyny techniczne: trudno zebrać w jednym miejscu i w tym samym czasie ogół zrzeszonych członków spółdzielni. Walne zgromadzenie członków może więc zostać zastąpione przez zebranie przedstawicieli; wynika to bezpośrednio z art. 37 §1 PrSpółdz. Stosownie do tego przepisu „statut może postanowić, że jeżeli ilość członków przekroczy liczbę w nim określoną, walne zgromadzenie członków zostaje zastąpione przez zebranie przedstawicieli. W takim wypadku statut powinien określać zasady ustalania liczby przedstawicieli i ich wybór oraz czas trwania przedstawicielstwa”. Z omawianego przepisu wynikają pewne niejasności

³⁷ H. Cioch, *Zarys...*, s. 32-33.

i wątpliwości odnośnie ilości członków, po przekroczeniu której walne zgromadzenie zostanie zastąpione przez zebranie przedstawicieli. Należy zauważyć, iż w obecnie obowiązującej ustawie Prawo spółdzielcze decydują o tym postanowienia statutu, a nie uregulowania ustawowe, co czasem może prowadzić do nadużyć. Powyższe skłania do zgłoszenia postulatu *de lege ferenda*, aby art. 37 §1 zd. pierwsze PrSpółdz, brzmiało następująco: „statut spółdzielni może stanowić, że jeżeli liczba członków przekroczy 300, walne zgromadzenie zostanie zastąpione przez zebranie przedstawicieli”. Taki warunek *sine qua non*, aby liczbę członków, po przekroczeniu której walne zgromadzenie zostanie zastąpione przez zebranie przedstawicieli, regulowała ustawa, byłby przejrzysty i jednakowe dla wszystkich spółdzielni.

Organem, który sprawuje kontrolę i nadzór nad działalnością spółdzielni, jest rada nadzorcza. Musi się składać co najmniej z trzech członków, wybieranych stosownie do postanowień statutu przez walne zgromadzenie – zebranie przedstawicieli lub zebrania grup członkowskich. W skład tego gremium mogą wchodzić wyłącznie członkowie spółdzielni. Natomiast jeżeli członkiem spółdzielni jest osoba prawna, do rady może być wybrana osoba nie będąca członkiem spółdzielni, wskazana przez osobę prawną. Kadencję rady nadzorczej spółdzielni reguluje statut.

Zarząd jest organem, który kieruje działalnością spółdzielni i reprezentuje ją na zewnątrz. Skład i liczbę członków zarządu określa statut spółdzielni. Może on również przewidywać zarząd jednoosobowy.

Przekształcenia prawno-organizacyjne spółdzielni

Przekształcenie organizacyjne spółdzielni jest procesem ustawowym, a nie statutowym³⁸. Z reguły podyktowane jest względami natury majątkowej (zmniejszenie kosztów funkcjonowania, zwiększenie efektywności prowadzonej działalności statutowej), a rzadziej względami natury organizacyjnej. W rachubę mogą wchodzić też, co prawda najrzadziej, względy natury prawnej³⁹. Polski ustawodawca

³⁸ Analizę przekształceń prawno-organizacyjnych spółdzielni przedstawił T. Dąbrowski, *Przekształcenia prawno-organizacyjne spółdzielni. Łączenie*, „Jurysta” 2012, nr 1, s. 3-12; id, *Przekształcenia prawno-organizacyjne spółdzielni. Podział*, „Jurysta” 2012, nr 2, s. 43-51.

³⁹ H. Cioch, *Zarys...*, Warszawa 2007, s. 53-54.

uregulował w ustawie z dnia 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze dwa rodzaje przekształceń organizacyjnych spółdzielni. W dziale IX w art. 96-102 PrSpółdz zawarte są przepisy dotyczące łączenia się spółdzielni, natomiast w dziale XI w art. 108-112 PrSpółdz – dotyczące podziału spółdzielni⁴⁰.

Normując kwestię łączenia się spółdzielni, przyjęto w naszym kraju konstrukcję inkorporacji (przejęcia) jednej spółdzielni przez drugą. Połączenie się spółdzielni dochodzi do skutku w wyniku złożonego zdarzenia prawnego, w skład którego wchodzi: zgodne oświadczenia woli – uchwały walnych zgromadzeń łączących się spółdzielni powzięte większością 2/3 głosów; orzeczenie sądu rejestrowego – postanowienie zarządzające wpis połączenia do Krajowego Rejestru Sądowego oraz wykreślenie spółdzielni przejmowanej i przeniesienie danych zawartych w tych orzeczeniach do Krajowego Rejestru Sądowego⁴¹. Przykładowo, łączenie się spółdzielni mleczarskich podyktowane jest względami: techniczno-operacyjnymi, rynkowo-marketingowymi, organizacyjno-zarządczymi oraz finansowymi.

Podział spółdzielni z punktu widzenia cywilistycznego jest złożoną czynnością prawną, w skład której wchodzi zarówno działania spółdzielni podlegającej podziałowi, jak i działania organizatorskie spółdzielni powstającej w wyniku podziału⁴². Ta czynność prawna nie jest jednak umową, a jednostronną czynnością prawną, gdyż w jej skład wchodzi tylko jedno oświadczenie woli (uchwała o podziale) składane

⁴⁰ W pierwotnej wersji ustawy Prawo spółdzielcze występował również w dziale X w art. 103-107 trzeci typ przekształcenia spółdzielni – przyłączenie jednostki organizacyjnej spółdzielni do innej spółdzielni. Instytucję tę opisał L. Stecki, *Przyłączenie jednostki organizacyjnej spółdzielni do innej spółdzielni*, „Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny” 1984, z. 1, s. 93-118. Instytucja ta została uchylona przez art. 1 pkt 60 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. o zmianie ustawy – Prawo spółdzielcze oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. z 1995 r. Nr 90, poz. 419). Jak podkreślił Z. Niedbała, *Komentarz do znowelizowanego prawa spółdzielczego*, Poznań 1994, s. 54, uznano, że praktyczne zastosowanie uchylonych przepisów było zupełnie znikome, czyli praktyka spółdzielcza nie potwierdziła celowości odrębnego regulowania spraw związanych z przejmowaniem jednostki organizacyjnej przez jedną spółdzielnię od innej.

⁴¹ Przedstawioną powyżej konstrukcję zdarzenia prawnego połączenia spółdzielni zalicza się do czynności prawnych realnych. W ramach tej kategorii zdarzeń prawnych kwalifikuje się połączenie jako umowę (czynność prawną wielostronną). Zob. A. Jedliński, *Członkostwo...*, s. 138.

⁴² M. Stepnowska-Michaluk, *Likwidacja spółdzielni*, Sopot 2009, s. 301.

przez spółdzielnię dotychczasową (dzielącą się)⁴³. Zauważyć należy, że w wyniku podziału spółdzielni żadna ze spółdzielni nie traci przymiotu osobowości prawnej. W związku z powyższym nie jest możliwy taki podział spółdzielni, w następstwie którego spółdzielnia ulegająca podziałowi traciłaby osobowość prawną, a w jej miejsce powstałoby dwie, trzy lub więcej spółdzielni, co potwierdza art. 108 §1 PrSpółdz: „spółdzielnia może się podzielić na podstawie uchwały walnego zgromadzenia podjętej zwykłą większością głosów w ten sposób, że z jej wydzielonej części zostanie utworzona nowa spółdzielnia”. Jest to wyodrębnienie i „pączkowanie” nowej spółdzielni, z zachowaniem osobowości prawnej dotychczasowej spółdzielni.

Utrata osobowości prawnej spółdzielni

Utrata osobowości prawnej spółdzielni była regulowana przez wszystkie polskie ustawy spółdzielcze od 1920 roku. W pierwszej polskiej „konstytucji” spółdzielczej z dnia 29 października 1920 roku o spółdzielniach, problematyka likwidacji spółdzielni była unormowana w Dziale II, Rozdziale 11 w art. 85-106, natomiast upadłość spółdzielni w Dziale II, Rozdziale 11 w art. 76-84⁴⁴. Druga polska ustawa spółdzielcza z dnia 17 lutego 1961 r. o spółdzielniach i ich związkach uregulowała omawianą problematykę w Części I, Tytule I, Dziale IX w art. 72-86 – likwidacja spółdzielni i w Części I, Tytule I, Dziale X w art. 87-94 upadłość spółdzielni⁴⁵. Obecnie motywy ustania bytu prawnego spółdzielni zostały unormowane w przepisach Części I, Tytułu I, Działu XII ustawy – Prawo spółdzielcze, zatytułowanego „Likwidacja spółdzielni” w art. 113-129, oraz Części I, Tytułu I, Działu XIII – „Upadłość spółdzielni” w art. 130-137.

Do likwidacji spółdzielni dochodzi w przypadkach przewidzianych prawem oraz gdy tak postanowią jej członkowie. Postępowanie likwidacyjne spółdzielni jest uregulowanym prawnie zespołem czynności, zmierzających do zlikwidowania substratu majątkowego osoby prawnej

⁴³ Za takim stanowiskiem opowiedział się K. Pietrzykowski, *Spółdzielnie mieszkaniowe. Komentarz*, Warszawa 2011, s. 182. Odmiennie uważa K. Stefaniuk, *Podział spółdzielni (zmiany wprowadzone ustawą o spółdzielniach mieszkaniowych)*, „Rejent” 2001, nr 9, s. 120.

⁴⁴ Tekst jedn.: Dz. U. z 1950 r. Nr 25, poz. 232 z późn. zm.

⁴⁵ Dz. U. z 1961 r. Nr 12, poz. 61.

oraz uregulowania spraw związanych z wygaśnięciem niemajątkowych stosunków prawnych tej osoby⁴⁶.

Przejście spółdzielni w stan likwidacji może nastąpić w przypadkach określonych w art. 113 i 114 PrSpółdz. W świetle wykładni tych przepisów spółdzielnia przechodzi w stan likwidacji w następujących sytuacjach: z upływem okresu, na który ją utworzono, wskutek zmniejszenia się wskazanej w statucie lub ustawie liczby członków (likwidacja ustawowa) i na mocy zgodnych uchwał walnych zgromadzeń zapadłych większością $\frac{3}{4}$ głosów na dwóch kolejno po sobie następujących walnych zgromadzeniach, w odstępie co najmniej dwóch tygodni (likwidacja dobrowolna).

Procesów likwidacyjnych można jednak uniknąć, jeśli taka jest wola członków spółdzielni. Członkowie mogą dokonać zmian w postanowieniach statutu dotyczących czasu, na jaki dana spółdzielnia została utworzona. Mogą także w obligatoryjnym terminie do jednego roku od dnia zmniejszenia się liczby członków wymaganej w statucie lub ustawie, zwiększyć liczbę członków do liczby minimalnej wymaganej w statucie lub Prawie spółdzielczym.

Postawienie spółdzielni w stan likwidacji może nastąpić z inicjatywy związku rewizyjnego, w którym jest zrzeszona, a w przypadku braku takiego zrzeszenia – z inicjatywy Krajowej Rady Spółdzielczej. Uchwałę o postawieniu spółdzielni w stan likwidacji organy powyższych organizacji mogą podjąć w przypadkach, gdy działalność spółdzielni wykaże rażące i uporczywe naruszenie prawa lub statutu, np. jeśli spółdzielnia została zarejestrowana z naruszeniem prawa albo gdy co najmniej od roku nie prowadzi działalności gospodarczej (likwidacja przymusowa). Powyższa uchwała podlega zaskarżeniu. Zarząd spółdzielni postawionej w stan likwidacji może taką uchwałę w terminie sześciu tygodni od daty jej doręczenia z uzasadnieniem – zaskarżyć na drodze sądowej wnosząc powództwo o jej uchylenie. Natomiast jeżeli spółdzielnia nie zaskarży uchwały lub uprawomocni się orzeczenie sądowe oddalające powództwo albo umarzające postępowanie w sprawie, związek rewizyjny lub Krajowa Rada Spółdzielcza zgłasza otwarcie likwidacji do Krajowego Rejestru Sądowego, wyznaczając jednocześnie likwidatora.

⁴⁶ A. Jedliński, *Członkostwo...*, s. 245.

Jeżeli spółdzielnia nie rozpoczęła działalności gospodarczej w ciągu roku od dnia jej zarejestrowania i nie posiada majątku, może ulec wykreśleniu z KRS na wniosek związku rewizyjnego bez konieczności prowadzenia postępowania likwidacyjnego (art. 115 PrSpółdz). Postępowanie likwidacyjne prowadzi wyznaczony likwidator spółdzielni. Czynności likwidacyjne likwidatora obejmują trzy podstawowe grupy:

- czynności wstępne (formalne): formalne objęcie funkcji przez likwidatora, dokonanie wpisu otwarcia likwidacji do rejestru, notyfikacja otwarcia likwidacji, postępowanie konwokacyjne⁴⁷, sporządzenie sprawozdania finansowego na dzień otwarcia likwidacji i listy zobowiązań spółdzielni, opracowanie planu finansowego likwidacji i planu zaspokojenia zobowiązań;
- czynności właściwe (*sensu stricte*): zakończenie bieżącej działalności (interesów), likwidacja zatrudnienia, ściąganie wierzytelności, spieniężenie majątku, zaspokojenie lub zabezpieczenie wierzycieli, wypłata udziałów, zagospodarowanie pozostałego po likwidacji majątku⁴⁸;
- czynności końcowe (polikwidacyjne): sporządzenie sprawozdania finansowego na dzień zakończenia likwidacji, zwołanie walnego zgromadzenia do zatwierdzenia sprawozdania finansowego na dzień zakończenia likwidacji oraz innych czynności likwidatora, zgłoszenie wniosku o wykreślenie spółdzielni z Krajowego Rejestru Sądowego, przekazanie ksiąg i dokumentacji likwidowanej spółdzielni na przechowanie, notyfikacja zakończenia likwidacji uprawnionym do tego podmiotom⁴⁹.

Spełnienie powyższych czynności likwidacyjnych stanowi warunek *sine qua non* przeprowadzenia prawidłowej likwidacji spółdzielni, która doprowadzi do ustania osobowości prawnej likwidowanej spółdzielni.

Upadłość spółdzielni jest jedną z przewidzianych w prawie sytuacji prawnych prowadzących do ustania bytu prawnego spółdzielni. Różni się od likwidacji tym, że przyczyny likwidacji mogą być różne, zarówno

⁴⁷ Postępowanie konwokacyjne polega na zawiadomieniu wierzycieli o otwarciu likwidacji spółdzielni i musi być tak uczynione, aby mogli oni prawidłowo zgłosić swoje wierzytelności.

⁴⁸ M. Stepnowska-Michaluk, *Likwidacja...*, s. 173.

⁴⁹ Ibidem, s. 223.

natury ekonomicznej, jak i organizacyjnej. Spółdzielnia wskutek powstałej niewypłacalności bez względu na wolę członków staje w sytuacji upadłości i musi się poddać postępowaniu upadłościowemu⁵⁰.

Stwierdzenie niewypłacalności spółdzielni zobowiązuje zarząd do niezwłocznego zwołania walnego zgromadzenia, zamieszczając w jego porządku obrad sprawę dalszego istnienia spółdzielni wobec jej niewypłacalności. Walne zgromadzenie staje wówczas w obliczu konieczności wyboru jednego z dwóch możliwych rozwiązań:

- może podjąć uchwałę o postawieniu spółdzielni w stan upadłości (art. 130 §4 PrSpółdz);
- może podjąć uchwałę o dalszym działaniu spółdzielni mimo jej niewypłacalności, ale w tym przypadku musi wskazać środki pozwalające na wyjście z takiego stanu (art. 130 §3 PrSpółdz).

Jeżeli zostanie wybrany pierwszy wariant, zarząd spółdzielni zobowiązany jest wystąpić do sądu z wnioskiem o ogłoszenie upadłości. Drugi wariant nie zawsze jednak oznacza, iż spółdzielnia uniknie ogłoszenia jej upadłości. Pomimo uchwały o dalszym działaniu, sąd na wniosek wierzyciela może ogłosić upadłość. W praktyce najczęściej tak czyni, gdy uzna, że środki, które walne zgromadzenie przewidziało na wyjście ze stanu niewypłacalności, są niewystarczające. Jeżeli wniosek jest zasadny, sąd postanowieniem ogłasza upadłość spółdzielni i zarządza dokonanie wpisu o tym w KRS oraz ogłoszenie. Wzywa wierzycieli spółdzielni do zgłaszania swych należności w określonym terminie. Wyznacza sędziego komisarza i syndyka upadłości, który obejmuje w zarząd majątek spółdzielni i przeprowadza jego likwidację. Syndykiem może być osoba fizyczna, posiadająca licencję syndyka lub spółka handlowa, której wspólnicy ponoszą odpowiedzialność za zobowiązania spółki bez ograniczenia, całym swoim majątkiem, albo taka spółka, której członkowie zarządu posiadają wzmiankowaną licencję (art. 157 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 25 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe i naprawcze)⁵¹. Ogłoszenie upadłości pociąga za sobą natychmiastową wymagalność zadeklarowanych udziałów⁵². Zgodnie z art. 135 PrSpółdz, członkowie spółdzielni

⁵⁰ Sz. Styś, *Z problematyki upadłości spółdzielni*, „Nowe Prawo” 1986, nr 4-5, s. 75.

⁵¹ Tekst jedn.: Dz. U. z 2009 r., Nr 175, poz. 1361 z późn. zm.

⁵² L. Stecki, *Prawo...*, s. 87.

powinni na żądanie syndyka niezwłocznie uiścić niewpłacone jeszcze części swoich udziałów. Po zakończeniu postępowania upadłościowego syndyk upadłości zgłasza do sądu rejestrowego wniosek o wykreślenie spółdzielni z KRS art. 136 PrSpółdz. Uprawomocnienie się postanowienia sądu rejestrowego, zarządzającego wykreślenie z KRS, kończy prawne istnienie spółdzielni. Z tą chwilą wygasają wszystkie stosunki członkostwa, w których spółdzielnia była stroną, ponieważ skutkiem wykreślenia jest zawsze utrata osobowości prawnej przez spółdzielnię.

Organizacje spółdzielcze

Organizacje spółdzielcze są spółdzielniami osób prawnych⁵³. Członkami ich są wyłącznie osoby prawne typu: spółdzielnie szczebla podstawowego. Stanowią tzw. spółdzielnie drugiego stopnia, w doktrynie nazwane „spółdzielniami spółdzielni”⁵⁴.

Związki spółdzielcze dzieli się na:

- związki rewizyjne,
- związki gospodarcze.

Tworzenie związków rewizyjnych i przynależność do nich opierają się na zasadzie dobrowolności. Spółdzielnia może przystąpić tylko do jednego związku rewizyjnego. Podejmowanie uchwał w sprawie przystąpienia lub wystąpienia ze związku rewizyjnego oraz upoważnienie zarządu do podejmowania działań w tym zakresie wymaga obligatoryjnie podjęcia uchwały przez walne zgromadzenie spółdzielni (art. 38 §1 pkt 11 PrSpółdz).

Warunkiem *sine qua non* utworzenia związku rewizyjnego jest chęć wyrażona w tej materii przez minimum dziesięciu założycieli, którymi są spółdzielnie (art. 240 §1 PrSpółdz). Związek rewizyjny nabywa przymiot osobowości prawnej z chwilą wpisania do Krajowego Rejestru Sądowego. Podstawowym zadaniem i celem związku rewizyjnego jest udzielanie zrzeszonym spółdzielniom pomocy w realizacji ich działalności statutowej (art. 240 §2 PrSpółdz). Do najważniejszych

⁵³ H. Cioch, *Związki spółdzielcze i Krajowa Rada Spółdzielcza w świetle projektu ustawy – Prawo spółdzielcze*, „Rejent” 2004, nr 12, s. 22.

⁵⁴ A. Stefaniak, *Prawo spółdzielcze oraz ustawa o spółdzielniach mieszkaniowych. Komentarz. Orzecznictwo*, Warszawa 2007, s. 175.

obligatoryjnych zadań związku rewizyjnego należy przeprowadzanie lustracji zrzeszonych spółdzielni.

Spółdzielnie, oprócz zrzeszania się w związkach rewizyjnych, mogą zakładać i przystępować do już istniejących związków gospodarczych (art. 243 §1 PrSpółdz). Związki gospodarcze są spółdzielczymi korporacjami o celach gospodarczych. Jak stanowi art. 258 §1 PrSpółdz, najwyższym organem samorządu spółdzielczego jest Kongres Spółdzielczości, zwoływany przez Krajową Radę Spółdzielczą co 4 lata. W myśl art. 258 §2 PrSpółdz, liczba, zasady i tryb wyboru delegatów określane są przez Krajową Radę Spółdzielczą. Warto podkreślić, iż odbywające się co 4 lata Kongresy Spółdzielczości są zawsze dobrą okazją do dokonania diagnozy stanu rozwoju spółdzielczości, określenia wyzwań wynikających z otoczenia i sytuacji wewnętrznej, określenia kierunków rozwoju na następny okres, a także uaktualnienia strategii rozwoju i wskazania działań mających na celu jej wdrażanie na różnych szczeblach organizacyjnych⁵⁵. Organem wykonawczym Kongresu Spółdzielczości, a zarazem naczelnym organem samorządu spółdzielczego jest Krajowa Rada Spółdzielcza (art. 259 §1 PrSpółdz). Posiada ona osobowość prawną. Działa na podstawie ustawy Prawo spółdzielcze oraz statutu, który określa szczegółowe zasady i tryb jej działania (art. 259a §2 PrSpółdz). Zbiór zadań Krajowej Rady Spółdzielczej został wyznaczony przez przepis art. 259 §1 PrSpółdz. Podkreślić należy, że jest to lista zamknięta. Krajowa Rada Spółdzielcza nie może prowadzić ani działalności politycznej, ani gospodarczej.

Zakończenie

Podsumowując rozważania dotyczące sytuacji prawnej spółdzielni w Polsce I połowy XXI wieku, należy stwierdzić, iż czas ten stawia przed spółdzielniami nowe wyzwania. Przemiany, które zachodzą w gospodarce światowej i krajowej, kryzys finansowy, globalizacja stawiają przed spółdzielniami nowe wymagania, do których muszą się dostosować. Jak podkreślała Danuta Mierzwa, spółdzielnie, aby pełnić

⁵⁵ M. Adamowicz, *IV Kongres Spółdzielczości jako drogowskaz działań i rozwoju w latach 2009 – 2013*, „Spółdzielczy Kwartalnik Naukowy” 2009, nr 1, s. 3.

swoje funkcje i brać udział w życiu gospodarczym, muszą szukać nowych rozwiązań⁵⁶.

W Polsce w I połowie XXI wieku „okrętem flagowym”, jak również „motorem napędowym” rozwoju spółdzielczości są spółdzielnie mleczarskie. Polskie spółdzielnie mleczarskie produkują ponad 300 różnych produktów mleczarskich na rynek krajowy i zagraniczny. Spółdzielnie te są nowoczesne i z dużym powodzeniem konkurują na globalnym rynku ze spółdzielniami mleczarskimi z Zachodu, niejednokrotnie wygrywając tę rywalizację. Polskie spółdzielnie mleczarskie charakteryzują się znajomością branży, wysoką jakością produktów, nowoczesnym zarządzaniem oraz lojalnymi klientami. To wszystko sprawia, że dziś – według autorów – właśnie spółdzielczość mleczarska jest „drogowskazem” rozwoju spółdzielczości w naszym kraju.

Największym problemem polskiej spółdzielczości jest ustawodawstwo spółdzielcze. Obowiązującym aktem prawnym regulującym funkcjonowanie spółdzielni jest ustawa z dnia 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze. Ten akt prawny był już nowelizowany ponad czterdziestokrotnie. Jest on niespójny, a także niedostosowany do nowych rozwiązań prawnych, wynikających z faktu przystąpienia Polski do Unii Europejskiej, jak również z zasadami spółdzielczymi uchwalonymi na XXI Kongresie Międzynarodowego Związku Spółdzielczego w 1995 roku w Manchesterze. Ustawa ta jest mało czytelna i często można usłyszeć twierdzenie, że jest trudna w stosowaniu. Dokonywane zmiany nie zawsze były trafne. Jak stwierdził Alfred Domagalski, Prezes Zarządu Krajowej Rady Spółdzielczej, „dziś spółdzielcze regulacje prawne stanowią dziwną kompilację rozwiązań właściwych dla podmiotów konkurencyjnych z elementami systemu spółdzielczego. Ta mieszanka uczyniła ze spółdzielni swego rodzaju hybrydę, w której stosunkowo łatwo o wynaturzenie zarówno idei, jak i istoty spółdzielczego działania. Wpisywanie spółdzielni zgodnie z obecnymi tendencjami w ramy prawne właściwe dla sektora komercyjnego jest sprzeczne z istotą ruchu spółdzielczego i szkodliwe dla jego rozwoju”⁵⁷.

⁵⁶ D. Mierzwa, *Przedsiębiorstwo spółdzielcze. Tradycja i współczesność*, Wrocław 2010, s. 7.

⁵⁷ A. Domagalski, *Tezy programowe na IV Kongres Spółdzielczości*, tekst dostępny na oficjalnej stronie internetowej Krajowej Rady Spółdzielczej: <http://krs.org.pl> [dostęp 15.03.2013].

Wobec przedstawionych faktów należy zgłosić postulat *de lege ferenda*, aby polski ustawodawca stworzył i uchwalił nową ustawę spółdzielczą dostosowaną do potrzeb spółdzielczości XXI wieku. W pracach nad nową „konstytucją” spółdzielczą powinni uczestniczyć z głosem doradczym przedstawiciele Krajowej Rady Spółdzielczej i Spółdzielczych Związków Rewizyjnych.

Należy pamiętać, iż rezolucja Organizacji Narodów Zjednoczonych A/RES/64/136 z dnia 18 grudnia 2009 roku na temat roli spółdzielczości w rozwoju społecznym proklamowała rok 2012 Międzynarodowym Rokiem Spółdzielczości, pod hasłem „Spółdzielnie budują lepszy świat”. Uroczyste wezwano kraje członkowskie Organizacji Narodów Zjednoczonych, aby podjęły wysiłki w celu podnoszenia świadomości na temat spółdzielczości. Międzynarodowy Rok Spółdzielczości ma unaocznić wszystkim ludziom znaczenie spółdzielczości w rozwoju ekonomicznym i społecznym świata, jej rolę w eliminowaniu ubóstwa, tworzeniu miejsc pracy, w umacnianiu obywatelskiej samorządności i solidarności. Ma on również przypomnieć i przybliżyć najważniejsze spółdzielcze wartości i zasady, które świadczą o spółdzielczej tożsamości, specyfice spółdzielczości i odrębności ruchu spółdzielczego. Zdaniem autorów, w roku 2013 także należy nie zapominać o spółdzielniach, a nawet je promować w dużo szerszym zakresie niż dotychczas.

LITERATURA

1. Adamowicz M., *IV Kongres Spółdzielczości jako drogowskaz działań i rozwoju w latach 2009 – 2013*, „Spółdzielczy Kwartalnik Naukowy” 2009, nr 1.
2. Bierzanek R., *Prawo spółdzielcze w zarysie*, Warszawa 1989.
3. Birchall J., *Co-op the people's business*, Manchester 1994.
4. Birchall J., *A 'Member-Owned Business' Approach to the Classification of Co-operatives and Mutuals*, „Journal of Co-operative Studies” 2011, Vol. 44, No. 3.
5. Błażejczak B., *Lokatorskie prawo do spółdzielczego lokalu mieszkalnego*, Poznań 1979.
6. Boczar K., *Spółdzielczość. Problematyka społeczna i ekonomiczna*, Warszawa 1986.

7. Chrzanowski W., *Kształtowanie się praw cywilnych członków spółdzielni budownictwa mieszkaniowego*, „Spółdzielczy Kwartalnik Naukowy” 1971, nr 1.
8. Cioch H., *Prawo spółdzielcze*, Warszawa 2011.
9. Cioch H., *Zarys prawa spółdzielczego*, Warszawa 2007.
10. Cioch H., *Związki spółdzielcze i Krajowa Rada Spółdzielcza w świetle projektu ustawy – Prawo spółdzielcze*, „Rejent” 2004, nr 12.
11. Dąbrowski T., *Przekształcenia prawno-organizacyjne spółdzielni. Łączenie*, „Jurysta” 2012, nr 1.
12. Dąbrowski T., *Przekształcenia prawno-organizacyjne spółdzielni. Podział*, „Jurysta” 2012, nr 2.
13. Domagalski A., *Tezy programowe na IV Kongres Spółdzielczości*, [online].
14. Dzięczek R., *Spółdzielnie mieszkaniowe. Komentarz. Wzory pozwów i wniosków sądowych*, Warszawa 2009.
15. Grzybowski S., *Sytuacje prawne w toku tworzenia spółdzielni oraz odpowiedzialność jej założycieli*, „Spółdzielczy Kwartalnik Naukowy” 1987, nr 2.
16. Ignatowicz J., *System ochrony praw członków spółdzielni*, „Spółdzielczy Kwartalnik Naukowy” 1987, nr 2.
17. Jastrzębski W., *Prawo spółdzielcze. Zarys wykładu*, Warszawa 1986.
18. Jedliński A., *Członkostwo w spółdzielczej kasie oszczędnościowo-kredytowej*, Warszawa 2002.
19. Kidyba A., *Prawo handlowe*, Warszawa 2009.
20. Krzekotowska K., *Prawo spółdzielcze. Komentarz*, Bielsko-Biała 2003.
21. Landesberg H., *Spółdzielczość*, Warszawa 1963.
22. Magnal D., *The Pioneers Round*, Manchester 1990.
23. Mierzwa D., *Przedsiębiorstwo spółdzielcze. Tradycja i współczesność*. Wrocław 2010.
24. Mierzwa D., *W poszukiwaniu nowego spółdzielczości rolnej*, Wrocław 2005.
25. Niedbała Z., *Komentarz do znowelizowanego prawa spółdzielczego*, Poznań 1994.
26. Piechowski A., *Historyczny kontekst uchwalenia ustawy z 29 października 1920*, [w:] *90 lat prawa spółdzielczego*, „Biuletyn Instytutu Stefczyka” 2010, nr 5.

27. Pietrzykowski K., *Powstanie i ustanie członkostwa w spółdzielni*, Warszawa 1990.
28. Pietrzykowski K., *Spółdzielnie mieszkaniowe. Komentarz*, Warszawa 2011.
29. Stecki L., *Prawo spółdzielcze*, Warszawa 1979.
30. Stecki L., *Przyłączenie jednostki organizacyjnej spółdzielni do innej spółdzielni*, „Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny” 1984, z. 1.
31. Stefaniak A., *Prawo spółdzielcze oraz ustawa o spółdzielniach mieszkaniowych. Komentarz. Orzecznictwo*, Warszawa 2007.
32. Stefaniuk K., *Podział spółdzielni (zmiany wprowadzone ustawą o spółdzielniach mieszkaniowych)*, „Rejent” 2001, nr 9.
33. Stelmachowski A., *Komentarz do orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 25 lipca 1961 r., III PRN 25/68*, „Przegląd Spółdzielczego Instytutu Badawczego” 1961, nr 1.
34. Stepnowska-Michaluk M., *Likwidacja spółdzielni*, Sopot 2009.
35. Styś Sz., *Z problematyki upadłości spółdzielni*, „Nowe Prawo” 1986, nr 4/5.
36. Thugutt T., *Spółdzielczość. Zarys ideologii*, Hanower 1946.
37. Zakrzewski P., *Majątek spółdzielni*, Warszawa 2003.
38. Zakrzewski P., *Zasada równości w prawie spółdzielczym*, „Studia Prawnicze KUL” 2008 nr 2.
39. Zakrzewski P., *Zasady Międzynarodowego Związku Spółdzielczego*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2005, z. 1.